

НОМИНАТИВНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОЗИВНИХ ІМЕН БІЙЦІВ АТО, УЖИВАНИХ У МОВІ ЗМІ

Стаття присвячена дослідженню функціональної природи й мовно-номінативного оформлення позивних імен українських бійців АТО. До науково аналізу залучено ті неофіційні антропоніми військових, що функціонують у мові вітчизняних ЗМІ. Охарактеризовано позивні імена з погляду їхньої лексико-семантичної організації, конотації, стилістичного представлення, структурних особливостей. Указано на можливі мотиваційні характеристики антропонімів, установлені на основі асоціативних зв'язків при сприйнятті номенів. Проаналізовано заголовки, у яких фігурують позивні імена.

Ключові слова: позивне ім'я, борець, АТО, номінативний, антропонімія, ЗМІ, журналістський текст.

Наталья Шульская. НОМИНАТИВНАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ПОЗИВНЫХ ИМЕН БОЙЦОВ АТО, УПОТРЕБЛЯЕМЫХ В ЯЗЫКЕ СМИ

Статья посвящена исследованию функциональной природы и культурно-номинативного оформления позывных имен украинских бойцов АТО. К научному анализу привлечены те неофициальные антропонимы военных, которые функционируют в языке отечественных СМИ. Охарактеризованы позывные имена с точки зрения их лексико-семантической характеристики, коннотации, стилистического представления, структурных особенностей. Указано на возможные мотивационные характеристики антропонимов, установленные на основе ассоциативных связей при восприятии номенов. Проанализированы заголовки, в которых фигурируют позывные имена.

Ключевые слова: позывное имя, боец, АТО, номинативный, антропонимия, СМИ, журналистский текст.

Nataliia Shulska. THE NOMINATIVE DESCRIPTION OF ALLSIGN NAMES OF «АТО»'S FIGHTERS , USED IN THE LANGUAGE OF THE MEDIA

The article is devoted to the study of functional nature and language-nominative design of call names of Ukrainian ATO's fighters. Unofficial anthroponomisms of the military, operating in the language of the national media, are involved in scientific analysis. Named names are characterized from the point of view of their lexical-semantic organization, connotations, stylistic representations, structural peculiarities. It is indicated on possible motivational characteristics of anthroponyms, established on the basis of associative connections in the perception of nomines. The headings that have call sign names are analyzed.

Key words: callsign name, fighter, «АТО», nominative, informal anthroponomia, onomastics, mass-media, journalistic text.

Неофіційна антропонімія як складова українського ономастичного комплексу репрезентує такі номінативні одиниці: побутові варіанти особових імен, індивідуальні прізвиська й сімейно-родинні антропоніми, псевдоніми, псевдо (кримінальні, військові, політичні тощо), а також позивні імена. Упродовж тривалого розвитку антропосистеми всі ці елементи зазнали відчутних трансформацій під дією інтро- та екстралінгвальних факторів, суспільно-політичних упливів, народно-розмовної традиції тощо.

Позивні імена або просто *позивні* – невіддільний компонент військової особової номінації, який має давню традицію використання (згадаймо, до прикладу, позивні учасників УПА). У наш час, у зв'язку із загостренням військово-політичної ситуації на Сході України, антропонімну базу все частіше поповнюють нові позивні імена бійців АТО. Ці по суті давні військові номінації сьогодні постають у зовсім іншому ракурсі, що зумовлено новим національно-ментальним укладом адресатів й адресантів позивних імен, появою значної кількості іноземних запозичень в українській мові, оказіональних утворень, фонетичних і словотвірних модифікацій тощо.

Позивні імена – це антропоніми порівняно вузької сфери вживання. Зазвичай вони побутують в невеликих колективах людей, пов'язаних із військовою справою. Їхнім середовищем може бути батальйон, рота, спецпідрозділ та ін. Мотиваційний характер іменувань такого типу інколи встановити надзвичайно важко, а то й практично неможливо. Адже лише учасники окремої військової структури, у межах якої функціонує позивне ім'я, безпосередньо знають причину, час, місце, мотиваційну ознаку його появи. Усім іншим людям, що не мають прямого відношення до певного військового підрозділу, не є його учасником, внутрішня природа цього імені практично невідома. Ми сприймаємо такий антропонім вже на рівні втраченої мотивації. Установити її можемо лише шляхом асоціативного тлумачення й припущення можливих способів і причин появи того чи того неофіційного найменування військового. Загалом перед нами як реципієнтами вже постають готові онімізовані чи трансонімізовані одиниці комунікативного процесу.

Дуже часто позивні імена мають закритий характер і поширені вони винятково в межах однодумців і тих людей, які виконують спільну справу (у нашому випадку – учасники АТО). Зважаючи на це, укласти повний список усіх позивних військових чи тих, хто певною мірою до цього причетний, практично ніколи не можливо.

Про окремі з «других» імен ми можемо дізнатися лише через такі інформаційні канали: ЗМІ, від родичів військових, у відкритих списках певної військової структури, якщо ця інформація не містить секретний характер і має відкритий доступ; під час пошуку загиблих чи зниклих бійців. Сьогодні, очевидно, найбільш активним джерелом поширення бази позивних українських військових, що воюють на Сході, є всі без винятку вітчизняні ЗМІ. Якраз через електронні, друковані, телевізійні медіа ми найперше дізнаємося про ті неофіційні імена, що присвоюють українським хлопцям. Практика дослідження мас-медійного контенту засвідчує, що журналісти традиційно ідентифікують у тексті військову особу трьома елементами системи називання: офіційними антропоніми (іменем та прізвищем) й обов'язково її позивним іменем. Неодноразово позивні військових винесені в заголовковий комплекс стрічки новин того чи того видання. У зв'язку із появою великої кількості позивних імен бійців АТО впродовж 2014–2016 років, їх активним входженням до мови журналістських текстів в електронних і друкованих ЗМІ, актуальним постає дослідження функціональної природи й мовної специфіки (зокрема, лексико-семантичної, словотвірної) зазначених неофіційних одиниць.

Якщо офіційні антропоніми (імена, прізвища, патроніми) вивчено вже докладно, то неофіційна іменна система ще перебуває на стадії дослідницьких пошуків, відкриттів, нових концептуальних рішень тощо. У плані студій над прізвиськами вже є значні напрацювання в контексті вивчення різних регіональних неофіційних антропосистем (О. Антонюк, Г. Аркушин, Г. Бучко, Д. Бучко, М. Лесюк, Г. Ліщинська, М. Наливайко, Н. Остап, Р. Остап, Г. Сенік, Н. Федотова, В. Чабаненко, П. Чучка, Н. Шулська та ін.). Варіанти особових імен із різних територій України дослідили Г. Бачинська, С. Богдан, С. Брайченко, Ю. Карпенко, І. Ковалик, О. Нестерчук, В. Познанська, П. Чучка та інші. Багатьох лінгвістів неодноразово цікавили псевдоніми як унікальне мовно-номінативне явище (О. Дей, М. Лесюк, В. Німчук, О. Петрова, Н. Павликівська, П. Чучка та ін.). У напрямку вивчення неофіційних іменувань військової сфери спрямовані студії М. Лесюка, який дослідив псевдо вояків Української Повстанської Армії [3], а також Н. Павликівської, яка вивчала псевдоніми членів ОУН та УПА [4]. Сьогодні відсутні студії, спрямовані на вивчення позивних імен учасників АТО.

Мета статті визначена дослідженням функціональної природи й мовно-номінативного оформлення позивних імен українських бійців АТО, що фігурують у мові сучасних ЗМІ. Під час аналізу охарактеризовано неофіційний іменник воїнів із погляду лексико-семантичного наповнення, конотації, структурного представлення; указано на можливі мотиваційні характеристики антропонімів, що виникають на основі асоціативних зв'язків при сприйнятті номенів.

Наділення воїнів відповідними позивними чи псевдо – давня українська військова традиція. Наприклад, воєводою Святого Володимира був боярин із прізвиськом *Вовчий Хвіст*; першого гетьмана України князя Дмитра Вишневецького називали *Байдою*, а

головнокомандувач УПА Шухевич був відомий як *Тур* і *Тарас Чупринка*. Несправжнє, друге ім'я – важлива регалія підпільної військової діяльності у будь-який час. Дослідження архівів псевдонімів діячів ОУН і УПА засвідчили, що одна особа могла використовувати кілька псевдо. Водночас декілька людей, які навіть не знали одне одного, могли мати одне і те ж неофіційне ім'я.

Військовими позивними можуть бути спеціальні слова, звукові чи цифрові їх поєднання. Ці імена зазвичай привласнюють посадовим особам, органам управління, вузлам, станціям зв'язку з метою швидкого пізнання у процесі переговорної комунікації. Друга мета послугоування такими неофіційними іменами – збереження в таємниці дійсних імен та прізвищ військових із певною професійною ціллю та задля особистої безпеки.

Українські ЗМІ, що сьогодні активно висвітлюють соціально-політичну ситуацію на Сході держави, містять великий антропонімний фактаж неофіційних іменувань як терористів, так і бійців АТО. Якщо проаналізувати тег «позивний» через електронні пошукові системи, то натрапимо на велику кількість журналістських матеріалів, у яких є вказівка на позивне ім'я військового, про якого вони пишуть.

Методом суцільного обстеження вітчизняних інтернет-видань та інформаційних сайтів вдалося вилучити понад 100 позивних імен, що належать хлопцям, які воюють на Сході. Багато таких одиниць не лише трапляються в мові текстів журналістів, дуже часто вони винесені у заголовковий комплекс, що свідчить про важливість цих імен як для самих носіїв, так і для військової справи.

Окремі видання навіть присвячують спеціальні матеріали вивченню ролі позивних імен власне для учасників АТО. Так, наприклад, журналісти інтернет-видання «Сьогодні» у матеріалі «Як жартують бійці в зоні АТО» (від 29.10.2014) з'ясували, що солдати не лише нагороджують смішними позивними один одного, а й дають імена зброї та військовій техніці. Журналісти зазначають: «Незважаючи на складну ситуацію в зоні АТО, бійці не втрачають почуття гумору і знаходять привід для позитивних емоцій. Поширене явище серед бійців АТО – вигадка веселих позивних» [7]. Цікаво дізнатися про способи появи другого імені воїна: «У батальйоні «Азов» хлопці дають один одному прізвиська, які потім стають їхніми позивними. Також дають імена бойовій техніці. Один з БТРів хлопці ласкаво звать Маруся. Ще є Камаз, його називають Пряником. Звідки взялася така назва, ніхто вже й не пам'ятає» [7].

Позивне ім'я військового постає або шляхом його прямого виникнення на основі психоасоціацій інших членів колективу (батальйону, спецпідрозділу, роти) з особю-номінантом, або через трансонімізацію: спочатку придумують якесь влучне, здебільшого дотепне, прізвисько, яке пізніше, закріпившись у мовній практиці, стає позивним солдата. Дуже рідко бійці самі собі придумують псевдо. Якраз позивне ім'я виразно формує інтразону бійця поряд із прізвищем та власним особовим іменем, а також психофізичними характеристиками та іншими рисами.

Суцільне обстеження українських електронних ЗМІ і фіксація неофіційних іменувань учасників АТО виявили, що журналісти здебільшого оперують термінами *позивний*, *прізвисько*, *псевдо*, уживаючи їх як синоніми. Особливість позивних атовців та, що вони зазвичай мають приховану на рівні мас-медійної аудиторії мотивацію, що, очевидно, відома лише у вузькому колі реципієнтів конкретного військового угруповання. Не можна стверджувати про відсутність причини появи другого імені бійця, адже «кожна прізвиськова одиниця (а відповідно і позивне ім'я – *Н. Ш.*) завжди вмотивована, будь-яке прізвисько не може бути асемантичним. Якщо прізвисько зберігається, то збережена й тенденція до його семантичного наповнення, бодай приблизного чи узагальненого характеру» [6, с. 160]. Керуючись цією думкою, із упевненістю можемо стверджувати, що кожне позивне ім'я українського солдата безперечно має мотиваційну ознаку, яка може бути невідома віддаленим реципієнтам. Не завжди її відкривають і в матеріалах ЗМІ. Лише в окремих випадках можемо все ж дізнатися, чому саме так чи по-іншому іменують наших хлопців. Як, наприклад, у цих журналістських матеріалах («Сьогодні»): «Мій позивний (*Бабай* – *Н. Ш.*) походить від прізвища. Автомат я свій називаю *Юлька*. Коли йду на блокпост, хлопці жартують: на чергування пішов *Бабай* з *Юлькою*. Є в нас у батальйоні

хлопець, який ходить з оселедцем на голові. За ним закріпився позивний Чуб» [7]; «Позивний «Ернест» юнак отримав на честь свого улюбленого письменника Ернеста Хемінгвея. «Смішний» – саме такий псевдонім дали Олександрю Єроценко через його веселу натуру та гарний гумор. Сепар – довгий час підтримував дії Путіна, але потім все ж таки зробив свій вибір, виїхав в Україну з рідної Горлівки (окупована «ДНР»)) («Радіо Свобода», 10.12.2015). З'ясовано також, що в полку «Азов» позивним Дід іменують чоловіка, старшого 60-ти років, Федором – від власного імені, Рейдером – за професією програміст («ТСН.ua», 12.02.2016). В інших матеріалах, що досліджують цю тему, натрапляємо на такі свідчення самих іменованих, а також тих, хто їх іменує: наприклад, боєць із псевдо Заєць таке друге ім'я вибрав собі, аби воно було коротким, щоб не плутатися в бою. Хлопець із позивним Мега іменованим на честь музикальної групи «Megadeth».

У процесі творення других іменувань військових спостерігаємо певні стереотипи: дехто з бійців уважає, що ті солдати, що мають позивний Саша Бєлий, гинуть набагато частіше. Найбільш поширені неофіційні імена серед військових такі: Бєс, Малиш. Зауважують, що найперше беруть те, що приходить в голову: Малиш 'малий зростом чи молодий' тощо.

Трапляються надзвичайно унікальні випадки з позивними атовців, про що дізнаємося з матеріалів ЗМІ: «Свій позивний Русін отримав випадково. Спочатку його назвали «Шреком», але по рації такий псевдо важко було розібрати і було вирішено змінити на «Шамана» («Новости», 19.11.2015).

Диференціювати позивні імена (псевдо) учасників бойових дій у мотиваційні групи можемо лише за асоціативними зв'язками, що виникають на основі номінативної твірної лексеми-мотиванта. Відносити позивні імена до конкретної мотиваційної групи потрібно умовно, адже твірна лексема може бути помилково витлумачена при керуванні лише власними асоціаціями. Як, наприклад, у випадку з позивним Псих. На перший погляд, ця номінація нібито вказує на внутрішні особливості денотата, тоді як насправді неофіційний антропонім має зовсім іншу мотиваційну характеристику: «Позивний Псих – не через характер. Сергій – військовий психолог, і зараз служить на Луганщині в підрозділі військово-цивільного співробітництва СІМІС» [5]. У цьому також переконуємося, читаючи журналістський матеріал на офіційному сайті «ТСН.ua»: «Попереджаємо світову спільноту, що позивні «азовців»: Індус, Алжир, Америкос, Латінос не мають відношення до іншої країни, крім українців. Гомер, Петрарка, Сальвадор, Шекспір – бійці Азову» («ТСН», 12.02.2016).

Серед зафіксованих позивних імен українських солдатів можна виділити такі лексико-семантичні групи, що послужили номінантами: 1) назви, що вказують на зовнішні риси чи внутрішні особливості денотатів: Чуб, Бєс, Бєлий, Малиш, Дикун, Чесний, Рябий; 2) лексеми, що свідчать про рід занять чи професію людини: Професор, Мисливець, Комендант, Люстратор, Тракторист, Хірург, Дантист, Рейдер, Маєстро, Морячок, Фізрук; 3) флорономени: Абрикос, Береза, Цвіток; 4) фаунономени: Крїт, Заєць, Уж, Шершень, Змій, Риба, Сокіл, Жук, Лев, Бізон, Їжак, Білка; 5) іменування інших осіб (кіно- і мультигероїв, казкових персонажів, біблійних чи міфічних істот, акторів, спортсменів, політиків, письменників тощо): Гоблін, Штірліц, Фоксі, Прометей, Архангел, Шульц, Барні; 6) етноніми чи назви інших національностей (країн): Абхаз, Індус, Алжир, Америкос, Латінос, Німець, Нацик, Сєвер, Хорват; 7) назви на позначення сімейно-родинних стосунків: Дід, Батя; 8) українські або іншомовні імена (власні чи чужі), зазвичай в основі позивного відображений розмовний варіант власного особового імені: Макс, Федір, Матвій, Гіві, Рахман; 9) назви техніки й побутових приладів: Планшет, Динаміт; 10) абстрактні номени: Вплив, Стимул, Поклик, Гонорар, Салют, Усмішка, Вітер, Бардак.

На основі опрацьованих журналістських матеріалів удалося встановити реальну мотиваційну характеристику кількох неофіційних антропонімів солдатів: Мирон < Мирослав (власне ім'я), Семен < Семенишин (власне прізвище), Кіндрат < Кіндрацький (власне прізвище), Корнієнко, Чуб < від однойменних прізвищ, Спонсор 'возив на фронт продукти, одяг, бронжилети, займався волонтерською діяльністю, потім став воїном АТО', Сивий 'старший за віком чоловік'.

Серед проаналізованої бази військових позивних виявлено антропоніми з невідомою мотивацією, а також лексемами-твірними основами, які не викликають прямих асоціацій у свідомості українських мовців. Зазвичай такі найменування постають як мовні каламбури, словотворчі модифікації, okazionalni utворення: *Мега, Плуджер, Мустанг, Штифт, Шеврон, Самба, Паранет, Аквадук, Флагман, Колим, Алігатор, Бішут*.

Спорадично серед великого за кількістю одиниць неофіційного іменника бійців АТО функціонують жіночі позивні, що зумовлено порівняно меншою участю осіб жіночої статті у воєнних діях на Сході нашої держави. Так, виявлено позивний лікарки з батальйону «Айдар» *Дама*. Вдалося також установити, що бійці АТО нерідко мають декілька позивних (*Шершень / Батя*). Інколи може існувати «офіційний» позивний, а поряд із ним розмовні варіанти: *Дюшес / Дюсич / Дюс*.

За структурними особливостями переважають однокомпонентні утворення (*Леший, Кекс, Бодяк, Чорнота*), зрідка натрапляємо на двокомпонентні одиниці: *Саша Рижий*. За лексичною характеристикою вживані як українські (*Сивий, Шершень, Матвій, Риба*), так і запозичені назви (*Бардак, Север, Гіві, Рахман*). Специфічна сфера побутування позивних імен зумовила поширення серед них великої кількості тих лексем, які нагадують жаргонні утворення: *Батя, Америкос, Фоксі* тощо. За емоційно-конотативним характером серед других імен українських військових присутні як нейтральні номени (*Риба, Сокіл, Жук, Лев*), так і демінутиви (*Морячок*) і аугментативи, виражені зазвичай негативами (*Америкос, Латінос*).

Велика увага до позивних імен українських солдатів із боку журналістів засвідчена також тим, що часто ці неофіційні антропоніми винесені в заголовковий комплекс інформаційних матеріалів: *У Катеринополі поховали бійця «Айдару» із позивним «Німець»* (Телерадіокомпанія «Віка», 03.02.16); *На Прикарпатті провели в останню путь бійця АТО Анатолія «Морячка» Гаркавенка* (03.02.16, «Галицький кореспондент»); *ДУК під Старогнатівкою втратив трьох бійців. Позивні загиблих героїв – «Кекс», «Бодяк» та «Бізон»* («Штаб Дмитра Яроша», 12.08.2015); *У зоні АТО загинув боєць із Прикарпаття із позивним «Семен»* («Вікна», 19.01.2016); *Позивний «Дід»: Українські партизани в Горлівці знищили машину з окупантами* («Патріоти України», 20.12.2015); *Позивний «Рахман»: «Полон – найгірша форма рабства»* («Патріоти України», 12.12.2015); *Позивний «Макс». Молодий офіцер-танкіст отримав роту за рік навчання і безперервних боїв на Донбасі* (Офіційний сайт МОУ, 23.12.2015); *На Майдані провели в останню путь бійця з позивним Барні – близько трьох сотень людей стали на коліна* («5 канал», 11.01.2016); *В АТО загинув 21-річний вінничанин з позивним «Дюшес»* (полк «Азов») («20 хвилин», 02.06.2015). Інколи заголовки дають докладну характеристику позивного імені військового: *«Боєць АТО з позивним «Дантист» за рік служби лікував зуби 1258 бійцям»* («Патріоти України», 02.02.2016).

Отже, у ході аналізу номінативної характеристики позивних бійців АТО, уживаних у мові українських ЗМІ, вдалося встановити, що другі імена українських військових активно функціонують у журналістських матеріалах. На це вказує не лише їхня велика кількість, а також та особливість, що позивні імена часто фігурують у заголовках і лідах. Їх лексико-семантичне різноманіття, стильова унікальність, конотативне наповнення, мотиваційна характеристика свідчать, що ця номінативна категорія – надзвичайно цікаве явище в українській ономастиці. Динамічний характер таких неофіційних антропонімів у напрямку збільшення фактичної бази вказує на великий евристичний потенціал цих лінгвоодиниць у майбутньому.

ЛІТЕРАТУРА

1. «Азов» пояснив МЗС РФ стародавню українську військову традицію псевдо» [Електронний ресурс] // ТСН.ua: [сайт]. – Режим доступу до ресурсу: <http://tsn.ua/ato/azov-rojasniv-mzs-rf-starodavnyu-ukrayinsku-viyskovu-tradiciyu-psevido-409013.html>. – Дата публікації: 12.02.2015. – Заголовок з екрана.

2. Кусок Т. Один день із життя батальйону «Донбас» [Електронний ресурс] / Тетяна Кусок // Українська правда: [сайт]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.pravda.com.ua/columns/2014/07/23/7032768/>. – Дата публікації: 23.07.2014. – Заголовок з екрана.

3. Лесюк М. П. Псевда вояків Української Повстанської Армії / М. П. Лесюк // *Studia Slawistyczne 1; Nazewnictwo na pograniczach etniczno-językowych*. – Biaystok, 1999. – S. 117–184.
4. Павликівська Н. М. Псевдоніми учасників національно-визвольних змагань 1929–1950 років ХХ століття: ОУН та УПА / Н. М. Павликівська // *Лінгвістичні дослідження*. – 2012. – Вип. 33. – С. 14–18.
5. Позивний «Псих» [Електронний ресурс] // *hromadske.tv*: [сайт]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.hromadske.tv/politics/pozivniisikh>. – Дата публікації: 19.01.2015. – Заголовок з екрана.
6. Ушаков Н. Н. Прозвищные и личные неофициальные имена (к вопросу о границах прозвища) / Н. Н. Ушаков // *Имя нарицательное и собственное*. – М.: Наука, 1978. – С. 146–173.
7. Як жартують бійці в зоні АТО [Електронний ресурс] // *Сегодня.ua* [сайт]. – Режим доступу до ресурсу: <http://ukr.segodnya.ua/ukraine/kak-shutyat-boycy-v-zone-ato-564750.html>. – Дата публікації: 29.10.2014. – Заголовок з екрана.

Стаття надійшла до редакції 8.06.2017 р.